

Marija Stagličić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Portreti dvojice paških uglednika (Marka Laura Ruića i Frane Petra Rakamarića)

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 1. 7. 2007. – Prihvaćen 5. 9. 2007.

UDK 75.041.5"19"

Sažetak

U ovom se članku analizira i stilski valorizira portret povjesničara Marka Laura Ruića, što ga je izradio nepoznati barokni slikar u maniri zadnje četvrtine 18. stoljeća. Također se prvi put objavljuje portret u

pastelu biskupa Frane Petra Rakamarića, koji se povezuje uz dva druga slična portreta i pripisuje slikaru Gaetanu Pradi, kod koga su se početkom 19. stoljeća portretirali prelati i uglednici iz Dalmacije.

Ključne riječi: portret, barokna manira, klasicizam, venecijanski portretist Gaetano Prada

Dva portreta paških uglednika, od kojih se jedan čuva u Župnom uredu, a drugi u obiteljskoj zbirci u Pagu, naslikana su u razmaku od petnaestak godina, krajem 18. stoljeća. Osim što ovjekovječuju dva ugledna paška građanina, ti su radovi zanimljivi kao primjeri različita stilskog pristupa istoj slikarskoj temi – portretu. Dok je jedan izrađen u maniri baroknog stila, drugi je jedan od najranijih klasicističkih portreta u Dalmaciji.

Marko Lauro Ruić (1736.–1808.), zaslužan Pažanin prosvjetiteljskog i humanističkog usmjerenja, po profesiji pravnik, a u slobodno vrijeme povjesničar i prevoditelj, ovjekovječen je na portretu koji se čuva u gradu Pagu. Slika je dragocjen doprinos za stvaranje predodžbe o izgledu M. L. Ruića, a u likovnom smislu jedan je od niza portreta nastalih krajem 18. stoljeća u Dalmaciji, čijeg autora kao ni datum nastanka ne znamo. Postavlja se pitanje je li možda Ruić sam izveo tu sliku, okušavši se tako i u umijeću slikarstva. Raniji autori već su skrenuli pažnju istraživača na Ruićevu sklonost oslikavanja vlastitih povijesnih tekstova vedutama Paga i Karlobaga, »premda mu je loša strana u crtanju bila perspektiva«.¹ Analiza tih ilustracija govori nam o nadarenom promatraču, ali i samoukom crtaču koji ne pozna perspektivu ni proporcije ljudskog tijela, što se vidi u prikazu stare paške nošnje.² M. L. Ruić u svojim je tekstovima najčešće prikazivao pejzaže

i vedute, među kojima možemo istaknuti naslovnicu *Collec-tanea*, na kojoj je prikazana arhitektura s antičkim hramom i slavolukom. U istoj se knjizi javlja pejzaž s prikazom krajo-lika i utvrde, te pejzaž s pogledom na more po kojem plove lađe. Pejzaže obogaćuje i poneki detalj, kao što je prikaz neke utvrde pored čijih vrata stoje stražari,³ ili prikaz srednjovjekovne kule na koju su oslonjene ljestve.⁴ Na naslovnici *Delle riflessioni* prikazana je viteška igra s konjanicima, a u samoj knjizi veduta Karlobaga. Na naslovnici *Questiones* prikazan je hram centralnog tlocrta s klasicizirajućim detaljima te dva ženska lika, vjerojatno personifikacija Sloge. U toj je knjizi Ruić izradio portret svoga prijatelja kanonika A. Vidolina. To je minijaturni profil rađen plošno i karikaturalno.⁵ Postavljanjem lica u profil autor je izbjegao skraćivanja i volumen, što je pojednostavnilo crtež. U istoj knjizi crta pogled na pročelje Paške stolne crkve. Na kraju, oslikava brojne grbove u *Blasone Genealogico* (1781.). Iz svega nabrojenog možemo zaključiti da se Ruić koristio nekim suvremenim grafikama s kojih je preslikavao klasicizirajuću arhitekturu. Njegov je odabir, međutim, bio po ukusu baroknog »ruinista«.⁶ Poznavanje klasicističke arhitekture navodi nas na pretpostavku da je pratio literaturu i događanja oko tada već uznapredovalog interesa europskih stručnjaka za našu antičku baštinu, posebno Dioklecijanovu palaču.⁷ Ruić se

Marko Lauro Ruić, crtež mosta u Pagu, u rukopisu *Delle riflessioni storiche*, str. 18a
 Marko Lauro Ruić, drawing of the bridge in Pag, from the manuscript *Delle riflessioni storiche*, p. 18a

Marko Lauro Ruić, crtež viteške igre, u rukopisu *Delle riflessioni storiche*, naslovnica
 Marko Lauro Ruić, drawing of the knight's game, from the manuscript *Delle riflessioni storiche*, frontispiece

Marko Lauro Ruić, crtež rimskog novca s lokaliteta Zamet u Pagu, iz knjige *Notizie storiche della città di Pago*
 Marko Lauro Ruić, drawing of the Roman coins found at Zamet in Pag, from: *Notizie storiche della città di Pago*

Portret Marka Laura Ruića, nepoznati majstor, zadnja četvrtina 18. st.
Portrait of Marko Lauro Ruić by an anonymous master, last quarter of the 18th century

upušta i u vlastite kompozicije izrađujući vedute Karlobaga, Senja i Paga, ali tu se zamjećuje njegov nedostatak slikarskog školovanja, pa njegovi radovi imaju dokumentarnu, ali ne i umjetničku vrijednost.

Portret u Pagu slika je rađena uljem na platnu, a prikazuje Ruića za pisaćim stolom u radnoj sobi. Iako je uočljiva crta naive i nespretnosti u izvođenju portreta, on je slikarski zanimljiv i umjetnički definiran. Portretirani sjedi uz radni stol i u tročetvrtinskom je stavu okrenut je prema gledatelju. U desnoj ruci, položenoj na stol, drži pero – simbol svoje djelatnosti. Struktura slike pokazuje sve zakonitosti baroknog portreta u interijeru: stol s detaljima koji upućuju na djelatnost pozirajućega, što dopunjava biblioteka smještena s desne strane. Zatim tamna pozadina, iz koje se gradi volumen lika i, konačno, barokno ukrašen obiteljski grb u lijevom gornjem uglu.⁸

Način na koji je to izvedeno pokazuje majstora koji nevješto svladava tehniku crtanja geometrijske perspektive, a krut je u proporcijama tijela. S druge strane vrlo je precizan u obradi sitnih detalja, kao što je dizajn prsluka ili izgled košulje i čipke, te u izradi papira što leži u prvom planu na stolu i donosi

Gaetano Prada, portret biskupa Frane Petra Rakamarića, nakon 1796. g. (foto: M. Drmić)
Gaetano Prada, portrait of Bishop Frano Petar Rakamarić, after 1796

tekst s podacima o portretiranome. Također je zanimljivo bilježenje portretnih crta Ruićeva lica, u čemu ima svježeg i neposrednog pristupa, što ovoj slici daje posebnu draž i kvalitetu. Izduženo lice Ruićevo pokazuje mediteranskog crnomanjastog muškarca tamnih obrva i velikog čela s dubokim zaliscima. Na glavi mu je kratka crna perika, koja se završava uvojkom u visini crnih živahnih očiju. Karakteristike lica su šiljast ravni nos izraženih nosnica i pune senzualne usne. Portret odaje čovjeka zrele dobi, na temelju čega bismo sliku mogli okvirno datirati između 1776. i 1786. godine, u koje vrijeme nastaje najveći broj Ruićevih povijesnih djela.

Tijelo je rađeno nespretno ali proporcionalno. U lijevoj ruci drži svitak papira, a u desnoj pero. Prsti su izrađeni tvrdo, posebno lijeva šaka, koju krasi prsten s koraljem na malome prstu. Crvena boja prstena podudara se s crvenim cvjetnim uzorkom na bogato izvezenom tirkiznom prsluku. O boku se nazire balčak mača. Perspektiva stola i police s bibliotekom nije izvedena po zakonima perspektive, već su položeni paralelno. Na stolu leži list papira sa sljedećim tekstom: *plemenitom gospodinu Marku Lauru Ruiću, upravitelju Kraljevske uprave u Pagu.*

Gaetano Prada, portret Pietra Addobbatija, 1810. g. (foto: A. Travirka)

Gaetano Prada, portrait of Pietro Addobbati, 1810

Portret biskupa Frane Petra Rakamarića (?), nepoznati majstor, prije 1815. g. (foto: D. Krizmanić)

Portrait of Bishop Frano Petar Rakamarić (?) by an anonymous master, before 1815

Nakon ove stilske i morfološke analize preostaje da Ruićev portret svrstamo u veliku grupu sličnih radova nastalih u posljednjoj četvrtini 18. stoljeća, čiji su majstori za sada nepoznati.

Ovdje se želimo osvrnuti i na portret Ruićeva prijatelja Frane Petra Rakamarića (1744.–1815.), koji je bio biskup od 1796. do 1815. godine, najprije u Kotoru, a zatim u Osoru. Rakamarićev portret izrađen je najvjerojatnije nakon njegova prvog imenovanja za biskupa.⁹ Ako taj portret usporedimo s Ruićevim, vide se bitne razlike u pristupu izradi slike, koja se stilski može vezati uz pojavu klasicizma. Rakamarićev portret rađen je u tehnici pastela. Biskupov lik postavljen je statično na nijansiranoj pozadini, osjeća se simetrija i lagana idealizacija portretiranoga, što sve odudara od Ruićeva portreta, rađenog u baroknoj maniri. Majstor se usredotočio na obradu glave, dok je tijelo prikazao sumarno, umotano u krutu, voluminoznu draperiju, koju osvježava ružičasta čipka na rukavu. Osim lica pažljivo je izrađena i desna ruka u kojoj je bijeli svitak papira, a na njoj je prsten s krupnim plavim kamenom, čija se boja podudara s plavom bojom pektorala na biskupovim grudima. Svaki prelat bira prsten koji želi, a u vrijeme postavljanja za biskupa dodjeljuje mu ga papa. Prsten je doživotno vlasništvo svakog biskupa.¹⁰ Pektoral je

također oznaka biskupa, ali ga isto tako nose i ostali crkveni prelati.¹¹ Ovdje zaključujemo da je Rakamarićev portret u pastelu nastao nakon 1796. godine, kad je imenovan kotorskim biskupom. Pet godina kasnije premješten je za osorskog biskupa i na toj je službi ostao do kraja života.

Potpuno isti pristup izradi slike nalazimo na portretu Pietra Addobbatija, koji je na fotografiji sačuvan u knjizi G. Sabalichha *Pitture antiche di Zara*,¹² kao i na portretu svećenika Ivana Skakoca, što ga je objavio R. Tomić u *Trogirskoj slikarskoj baštini*.¹³ Ta dva portreta, kao i portret biskupa Rakamarića, mogu se povezati u jednu cjelinu i pripisati istom majstoru. Svi su rađeni u tehnici pastela, portretirani poziraju na sličan način, a neki detalji, kao što je oblikovanje očiju i nosa ili nabiranje glomazne draperije, potpuno su isti. G. Sabalich donosi podatak da je Addobbatijev portret izradio Gaetano Prada. Isti slikar, o kojemu se u stručnoj literaturi zna vrlo malo, izradio je i Rakamarićev, a vrlo vjerojatno i Skakocov portret.¹⁴ Sva tri portreta mogao je izraditi slikar Gaetano Prada putujući Dalmacijom u vrijeme kratkotrajnog stabiliziranja novih državnih tvorevina nakon Napoleonovih osvajanja. Portret biskupa Rakamarića nije mogao nastati poslije 1815., kada biskup umire. Za Addobbatijev portret postoji podatak da je nastao 1810. Taj se zaderski odvjetnik

od 1806. godine penja na ljestvici poslovne karijere, te je 1812. imenovan sucem na Prizivnom sudu u Zadru.¹⁵ Portret Ivana Skakoca što se ovdje spominje R. Tomić datira prije 1821. g. kada je taj svećenik postao hvarski biskup. Ako Skakocov portret povežemo sa slikarom G. Pradom onda se slika može datirati još ranije. Ta tri portreta, od kojih su do danas sačuvani Rakamarićev i Skakocov, najraniji su klasicizirajući portreti u Dalmaciji, a zanimljivo je da ih možemo povezati s do sada nepoznatim slikarom Gaetanom Pradom, koji je nakon pada Mletačke Republike izrađivao portrete zaslužnih građana i svećenika, bilo u Veneciji ili putujući dalmatinskim gradovima.

U sakristiji Župne crkve sv. Antuna Opata u Velom Lošinj čuva se portret u baroknoj maniri koji prikazuje crkvenog premeta, a drži se da prikazuje biskupa F. P. Rakamarića kao sijedog gospodina s bradicom. Slika je zamišljena s uobičajenom scenografijom, stolom u prednjem planu i policom za knjige sa strane, dok je pozadina riješena tamnosmeđim zastorom, koji se uz lijevi rub slike podiže i otkriva vedutu s crkvom i zvonikom. Svojim obrisom i zvonikom crkva podsjeća na Osorsku katedralu, ali njezino je pročelje naslikano u drugačijim proporcijama i raščlanjeno s više vrata i rozeta nego li ih ta crkva ima. Taj se prikaz ne može povezati ni uz jedno trolisno pročelje sličnih crkava u Dalmaciji. Stoga zaključujemo da se veduta ipak odnosi na osorsku crkvu u kojoj su stolovali biskupi do ukinuća Osorske biskupije 1828. godine. Poznato je da je biskup Rakamarić uglavnom boravio u Velom Lošinj, što donekle objašnjava neprecizan prikaz

osorske crkve. Slične karakteristike slobodne interpretacije umjetnika ima i prikaz grba u desnom gornjem uglu, koji je pretvoren u malu vinjetu s prikazom jedrenjaka na uzburkanom moru. Trebalo bi taj grb usporediti s Rakamarićevim obiteljskim grbom što se nalazio na njegovoj biskupskoj odjeći.¹⁶

Portretirani je prikazan kako sjedi obučen u crnu odjeću, a lijeva mu ruka počiva na stolu, na kojem je prebačena biskupska odjeća, a u desnici drži crvenu biskupsku kapicu. Iako je desna šaka savijena, vidljiv je prsten s velikim dragim kamenom plave boje. Prema prstenu s plavim kamenom što ga ovaj portretirani biskup nosi na desnoj ruci, a identičan je onome na Rakamarićevu portretu u Pagu, treba zaključiti da se i na lošinjskom portretu doista radi o biskupu Rakamariću, tim više što je Frane Petar Rakamarić bio posljednji osorski biskup.¹⁷ Na dvama portretima, paškom i lošinjskom, uočljiva je razlika u godinama portretiranoga. To nas upućuje na to da Pradin portret treba datirati na sam prijelaz stoljeća, odnosno ubrzo nakon što je Rakamarić 1796. godine postavljen za kotorskog biskupa.

U ovom slučaju na dvama Rakamarićevim portretima dolazi do obrnutog redoslijeda u stilovima, odnosno do činjenice da je klasicistički portret u vremenskom slijedu nastao nešto prije onoga u baroknoj maniri. Ta inverzija prihvatljiva je za kulturnu i umjetničku klimu u Dalmaciji na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, gdje se barokna manira kao tradicionalni izričaj dugo održavala u arhitekturi i slikarstvu prve polovine 19. stoljeća.¹⁸

Bilješke

1 MIROSLAV GRANIĆ, Pažanin Marko Lauro Ruić (1736–1808), u: *Zadarska revija*, 5/6, 1980., 313.

2 MARKO LAURO RUIĆ, *Riflessioni storiche* (rukopis u Državnom arhivu u Zadru; dalje DAZd), 104a. O Ruićevim izvornim rukopisima vidi članak: MARISA KATIĆ PILJUŠIĆ, Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46 (2004.), 307–324.

3 MARKO LAURO RUIĆ, *Collectanea* (rukopis u DAZd), 43.

4 Na istome mjestu, *Finis alterius partis*.

5 MARKO LAURO RUIĆ, *Questiones*, 1778. (rukopis u DAZd), I.

6 Od sredine 18. stoljeća tiskaju se bakropisi Giovannija Batiste Piranesija s antičkim hramovima i slavolucima, koje oživljavaju likovi i realističke *genre scene*.

7 Prvo takvo djelo objavljeno je 1764. g. (ROBERT ADAM, *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia*, London, 1764.).

8 Slika se čuva u Župnom uredu u Pagu.

9 F. P. Rakamarić postao je kotorski biskup 1796., a osorski 1801. godine. Vidi; CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana*, II, Zadar, 1879., 28. Portret se nalazi u obiteljskoj zbirci u Pagu.

10 »Biskup također nosi prsten s kamenom. Može izabrati bilo koju vrstu dragulja osim safira, koji je pridržan isključivo za kardinale«. – *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb, 1979., 491.

11 Vidi: *Leksikon* (bilj. 10), 455. Biskup Rakamarić taj je pektoral mogao imati iz vremena svoje kanoničke službe.

12 GIUSEPPE SABALICH, *Pitture antiche di Zara*, Zadar, 1906., drugi dio teksta, str. 1b.

13 RADOŠLAV TOMIĆ, *Trogirska slikarska baština*, Zagreb – Split, 1997., 306. Slika je od nepoznatog majstora, čuva se u zbirci obitelji Moretti, a Tomić drži da je nastala prije 1821. godine.

14 comanducci@comanduci.it, 19. rujan 2003. Podatak: Gaetano Prada, portretist, 18. stoljeće, aktivan u Veneciji 1786.

15

IVO PETRICIOLI, Bilješke o umjetnosti XIX st. u Zadru, u: *Zbornik »Zadar«*, Zagreb, 1964., 586. U ovom kratkom pregledu umjetnosti 19. stoljeća u Zadru autor prvi put donosi brojne podatke, pa spominje i signaturu »milanskog slikara Gaetana Prade« i godinu 1810. na Addobbatijevu portretu. Taj se podatak ne može provjeriti na slici jer nije sačuvana ni u jednoj zadarskoj zbirci.

16

O Frani Petru Rakamariću kao posljednjem osorskom biskupu potanko piše NIKOLA CRNKOVIĆ u knjizi Veli Lošinj – Iskonska civiliziranost i arhivsko blago, Rijeka, 2001., 59–62. Autor spominje Rakamarićev portret, misno ruho s obiteljskim i biskupskim grbom te biskupski šešir, koji se čuvaju u sakristiji Crkve sv. Antuna Opata u Velom Lošnju. Također iznosi pretpostavku da je biskup Rakamarić htio Veli Lošinj učiniti prebivalištem osorskih biskupa.

17

Podatak o F. P. Rakamariću kao posljednjem osorskom biskupu i o datumu ukinuća Osorske nadbiskupije vidi također u: LOVORKA ČORALIĆ, Prilog životopisu osorskog biskupa Šimuna Spalatina (1781.–1798.), u: *Croatia Christiana Periodica*, 51 (2003.), 116. Zanimljivo je da autorica u članku primjećuje da su osorski biskupi rijetko boravili u Osoru.

18

Zahvaljujem kolegici Gordani Sobota Matejčić na fotografiji lošinjskog portreta.

U ovom članku lošinjskim portretom koristim se samo kao komparativnim materijalom, a njegovu podrobniju analizu i valorizaciju treba iznijeti u nekom drugom radu o portretima s kraja 18. i početka 19. stoljeća koji su rađeni u baroknoj maniri.

Summary

Marija Stagličić

Portraits of Two Dignitaries from Pag (Marko Lauro Ruić and Frano Petar Rakamarić)

The aim of this study is to analyse and stylistically evaluate the portrait of historian Marko Lauro Ruić, made by an anonymous baroque painter in the manner of the last quarter of the 18th century. Another portrait has been published here for the first time: the crayon portrait of Bishop Frano Petar Rakamarić, which has been related to two analogous

portraits and attributed to painter Gaetano Prada, a favourite portraitist of Dalmatian prelates and dignitaries in the early 19th century.

Keywords: portrait, baroque manner, classicism, Venetian portraitist Gaetano Prada